

Pracownia Projektowania Przestrzennego

05-502 Piaseczno, ul. Lechitów 3, tel. 22 757 53 18, 606 79 44 39, e-mail: pape@op.pl

---

Inwestycja:

Rewaloryzacja zabytkowego parku w zespole pałacowo-parkowym w Radzynie Podlaskiej, na części działki nr ewidencyjny 1660/7 obręb Radzyń Miasto w miejscowości Radzyń Podlaski.

PROJEKT PARTERU PO BADANIACH ARCHEOLOGICZNYCH

:

mgr inż. arch. kraj. Dorota Pape

listopad 2025 r.

Zawartość

Opis

- 1.Badania archeologiczne
2. Projekt głównego parteru ogrodowego

Rysunki

- 1.Wynik badań archeologicznych z września 2025 roku, skala 1:500.
- 2.Koncepcja głównego parteru ogrodowego po badaniach archeologicznych w 2025 roku, skala 1:500.

1. Badania archeologiczne

Badania wykonano w dniach 22-25 września 2025 roku. Obejmowały teren głównego parteru ogrodowego. Ich celem było uszczegółowienie zarysu parteru oraz odkrycie rysunku parteru.

Wykonano 14 wykopów z czego 13 na obszarze parteru położonego pomiędzy pałacem, a główną osią poprzeczną. Wykopy przeprowadzono w poprzek parteru oraz w punktach newralgicznych.

Odkrycia.

1. Opaska wokół parteru.
  - a. W wykopie nr 4 odkryto półkolisty brzeg północno-zachodniego narożnika parteru o promieniu 4,7 m. Środek promienia położony jest na przecięciu osi zachodniej ścieżki i południowej krawędzi ścieżki na głównej osi wschód-zachód.
Opaska z miału ceglanego w kolorze pomarańczowym. Materiał mocno związany, tworzący wyraźne odcięcie od pozostałych frakcji parteru. Nie udało się określić szerokości opaski.
  - b. W wykopie nr 8 odkryto łuk opaski parteru po zachodniej stronie głównej osi założenia o promieniu 1,7 m.
Opaska z miału ceglanego w kolorze pomarańczowym. Materiał mocno związany, tworzący wyraźne odcięcie od pozostałych frakcji parteru. Nie udało się określić szerokości opaski.
  - c. W wykopie nr 5 nie stwierdzono śladów opaski ceglanej wokół parteru.
  - d. W wykopie nr 13 w zachodnim krańcu nie stwierdzono śladów opaski. Znalezione nawierzchnię ścieżki.
2. Pasy wzdłuż głównej osi założenia
  - a. W wykopie nr 2 znaleziono wyraźny podział pasów na odcinki. Odległość pomiędzy poszczególnymi pasami – 0,7 m. Szerokość pasów 0,9 m. Pasy z miału ceglanego w kolorze pomarańczowym. Materiał mocno związany, tworzący wyraźne odcięcie od pozostałych frakcji ścieżki.
  - b. W wykopie nr 13 odkryto północne zakończenie wschodniego pasa. Pasy z miału ceglanego w kolorze pomarańczowym. Materiał mocno związany, tworzący wyraźne odcięcie od pozostałych frakcji ścieżki.
  - c. W wykopie nr 5 nie stwierdzono śladów czerwonego pasa wzdłuż osi głównej. Nie stwierdzono także śladów opaski ceglanej wokół parteru.
  - d. W wykopie nr 9 nie stwierdzono obecności opaski. Parter pomiędzy wykopami nr 8 i 9 został całkowicie zniszczony.
3. Wzór parteru

Są wyraźne ślady istnienia wzoru na parterach położonych bezpośrednio przy pałacu, ale w żadnym z wykopów nie udało się odczytać jego rysunku. Został całkowicie zniszczony przez przerastający system korzeniowy drzew zasadzonych na parterze w okresie po II Wojnie Światowej.

W żadnym wykopie nie stwierdzono śladów po roślinach. Dotyczy to zarówno krzewów jak i kwiatów.

W wykopie nr 5 (północna część głównego parteru) nie stwierdzono śladów wzoru na parterze.
4. Ścieżki parkowe

Nawierzchnię ścieżek parkowych tworzył piasek w kolorze jasnokremowym.

Wnioski

Główny parter ogrodowy pomiędzy pałacem, a główną poprzeczną osią założenia.

1. Opaska wokół parteru.

W oparciu o wyniki badań archeologicznych udało się jednoznacznie określić przebieg opaski parteru tylko w niektórych miejscach. Niestety na przestrzeni lat opaska została znacznym stopniu zniszczona przez przerastający system korzeniowy drzew sadzonych po II Wojnie Światowej. W XIX wieku wzdłuż głównej osi sadzono pnącza i krzewy, które także w jakimś stopniu przyczyniły się do zniszczeń.

Jednoznacznie poznano:

- półkolisty brzeg północno-zachodniego narożnika parteru o promieniu 4,7 m. Środek promienia położony jest na przecięciu osi zachodniej ścieżki i południowej krawędzi ścieżki na głównej osi wschód-zachód.
- Łuk opaski zachodniego parteru od strony pałacu po zachodniej stronie głównej osi założenia o promieniu 1,7 m.
- Przebieg opaski na placu wokół fontanny – badania z 2024 roku.

Odkrycie północnego zakończenia wschodniego pasa wzdłuż głównej osi założenia (Wykop nr 13) oraz południowo-zachodniego łuku parteru (wykop nr 8) pozwoliło na jednoznaczne stwierdzenie, że na placu wokół fontanny od strony głównej osi istniały łuki. Zapewne o takim samym promieniu jak łuk opaski parteru po zachodniej stronie głównej osi założenia - 1,7 m.

Łuk opaski zachodniego parteru od strony pałacu po zachodniej stronie głównej osi założenia o promieniu 1,7 m.

Opaska wokół parterów wykonana była z miału ceglanego z domieszką gliny w kolorze pomarańczowym. Na opasce nie rosły rośliny. Jedynie na łuku opaski wokół fontanny odkryto kwadratowy ślad po sadzonym krzewie.

2. Pasy wzdłuż głównej osi założenia

Jednoznacznie można stwierdzić, że pasy wzdłuż głównej osi założenia były podzielone na odcinki. Odległość pomiędzy poszczególnymi odcinkami wynosiła 0,7 m. Szerokość pasów to 0,9 m. i odpowiada podziałom na elewacji ryzalitu głównego pałacu.

Odkrycie północnego zakończenia wschodniego pasa oraz południowo-zachodniego łuku parteru pozwoliło na jednoznaczne wyznaczenie długości pasów, która wynosiła 8,5 m.

Na pasach nie stwierdzono śladów po nasadzeniach krzewów (cisów lub bukszpanów).

3. Wzór parteru

Nie udało się odczytać wzoru parteru.

W żadnym wykopie nie stwierdzono wyraźnych śladów rysunku.

W żadnym wykopie nie stwierdzono śladów po sadzonych roślinach.

Do wzorów parteru nie używano nasadzeń krzewów i kwiatów. Rysunek tworzyły wzory z mialu ceglanego w kolorze pomarańczowym na kremowym tle z sypanego piasku. Bardzo możliwe, że pojawiały się także elementy trawiaste, których istnienia ze względu na przysypanie parteru ziemią urodzajną nie można obecnie ani potwierdzić, ani zaprzeczyć.

Historycznie wzór parteru był wylepiony z mialu ceglanego zmieszanego z gliną, który przesypany był piaskiem w kolorze kremowym.

Przekrój konstrukcyjny przez parter:

warstwa gliny

5 cm – podbudowa, warstwa otoczek

ok. 10 cm – warstwa mialu ceglanego zmieszanego z gliną

15 cm – warstwa piasku w kolorze kremowym

W miejscu występowania wzoru zamiast 15 cm warstwy piasku była warstwa mialu ceglanego zmieszanego z gliną.

Nie stwierdzono obecności żadnych obrzeży, co świadczy o tym, że w okresie letnim parter musiał być zraszany wodą by się nie rozpadł.

Przekrój przez parter-Wyraźnie widać tło z piasku i wzór z mialu ceglanego z gliną

Przekrój przez parter

Wydaje się, że podczas przebudowy ogrodu prowadzonej przez Szlubowskich w XIX wieku nie zniszczono parteru, ale przykryto go warstwą ziemi, na której założono trawnik. Natomiast wprowadzenie grupy modrzewi (Istniejące do dziś dwa modrzewie na wschodnim parterze-pomniki przyrody) całkowicie zniszczyło parter w obrębie systemu korzeniowego. Największe zniszczenia powstały po II Wojnie Światowej. Nasadzenia drzew w obrębie parterów i opasek parterów całkowicie zniszczyły rokokowy rysunek. Całkowitemu zniszczeniu uległ teren bezpośrednio przy pałacu. Nie istnieje południowy brzeg parteru. Być może związane to było z działalnością Szlubowskich lub odbudową pałacu po pożarze w 1944 roku.

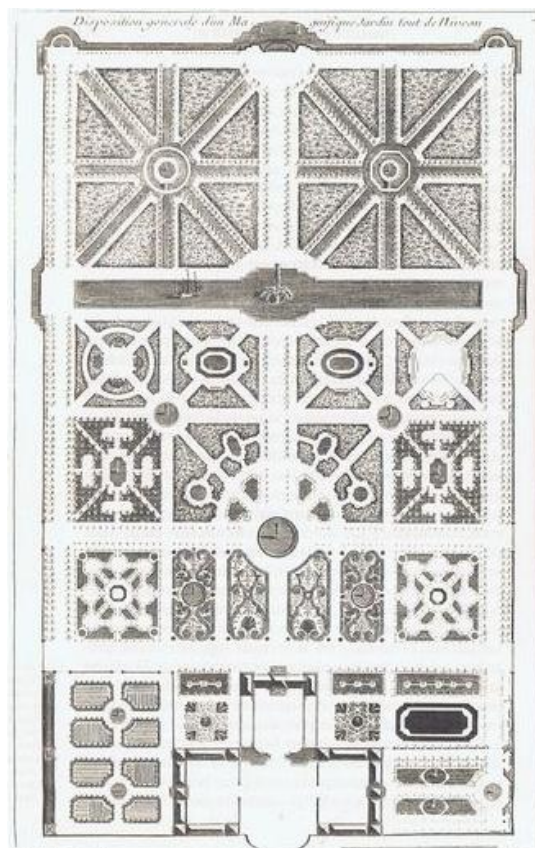
Zniszczony całkowicie został także północny brzeg parteru. Podczas badań prowadzonych w 2024 roku w rejonie wykopu A odkryto istnienie warstw w kolorze czekoladowym. Dziś już jednoznacznie można stwierdzić, że nie jest to oryginalne tworzywo parteru, a jedynie materiał przywleczony.

Główny parter ogrodowy po północnej stronie głównej poprzecznej osi założenia.

W badaniach archeologicznych nie stwierdzono śladów ceglanej opaski wokół parteru oraz ceglanych pasów wzdłuż głównej osi założenia. To jednoznacznie świadczy o tym, że ten parter był trawiasty. Na opasce nie stwierdzono istnienia nasadzeń krzewów, więc zapewne jedyną ozdobą był pasek kremowego piasku odcinający trawiastą opaskę od wnętrza parteru.

Pasy wzdłuż głównej osi założenia też były trawiaste. Nie stwierdzono na nich śladów nasadzeń krzewów. Zapewne też były podzielone na odcinki.

Zgodnie z kanonami epoki partery przylegające bezpośrednio do pałacu miały bardzo bogaty wzór z kunsztownymi ornamentami wykonanymi z kolorowego piasku i glinki ceglanej, oraz być może trawy, które przedstawiały zazwyczaj formy roślinne i geometryczne. Tłem dla parteru od strony północnej był gładki parter trawiasty. Taki rysunek wpisuje się w kanony zasad późnobarokowej i rokokowej sztuki ogrodowej propagowanej przez Dezalliera d'Argenville.

„Teoria i praktyka ogrodnictwa”, w którym w pełni omówiono wszystko, co dotyczy pięknych ogrodów, powszechnie zwanych ogrodami przyjemności ... wraz z uwagami i ogólnymi zasadami dotyczącymi sztuki ogrodnictwa. Alexandre'a Le Blonda, XVII-wiecznego francuskiego architekta i projektanta ogrodów królewskich. Parter ogrodowy z kunsztownymi ornamentami wykonanymi ze strzyżonych roślin, kolorowego piasku i żwiru. <https://pl.pinterest.com/>

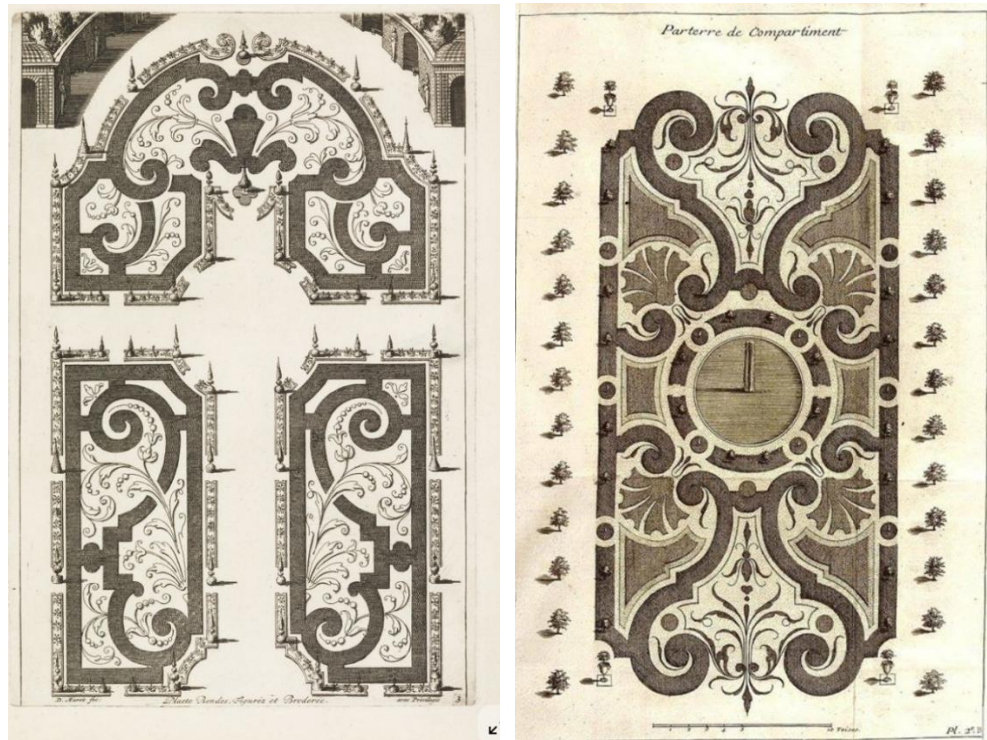
2. Projekt głównego parteru ogrodowego

Na planie A-2 przedstawiono ideowy wygląd wgłębnika głównego parteru. Po badaniach archeologicznych z 2024 i 2025 roku praktycznie w 100% udało się odtworzyć kształt parterów. Natomiast nie udało się odczytać rysunku (wypełnienia) parterów od strony pałacu. Znana jest jedynie kolorystyka parteru-kremowe tło i ceglane wzory. Dla zachowania czytelności i atrakcyjności rysunku musiał być wprowadzony trzeci kolor. W badaniach archeologicznych nie stwierdzono istnienia żwiru w innym niż ceglanym kolorze oraz nasadzeń bukszpanowych, więc musiały to być wypełnienia trawiaste. W rysunku parterów nie znaleziono także śladów żadnych elementów wzdłużnych, które mogły być pasami oddzielającymi trawę od tła. Tak, więc zielona trawa graniczyła bezpośrednio z jasno-kremowym tłem wzmacniając efekt kolorystyczny.

W koncepcji rysunku parterów zdecydowano się na rokokowy, bogaty wzór parteru, którego trzon stanowią klasyczne elementy trawiaste, a ozdobą są wzory roślinne w kolorze ceglanym. Całość na tle w kolorze jasno-kremowym takim samym jak nawierzchnie parkowe.

Inspiracją były wzorniki, Alexandre'a Le Blonda, Dezalliera d'Argenville, Daniela Marota, Jacques Boyceau.

<https://pl.pinterest.com/>

Stworzeniu ogrodu Radzyńskiego tak, jak i innych ogrodów tego okresu przyświecała idea, w której ogród był idealizowaną krainą ...” Ogród był miejscem szczęśliwym, wyodrębnionym ręką boską albo

też i ludzką od otaczających go sfer innych, groźnych nieprzyjaznych, zagrażających szczęściu człowieka. Tak rodziła się koncepcja wysp szczęśliwych otoczonych morzem, wrogim i groźnym... Człowiek do natury wnosił porządek kultury, starał się naturę sobie podporządkować, ale czy całkowicie? Zazwyczaj natura, choć poprawiana, modyfikowana, nie przestawała być sobą... Bóg nie stworzył dla człowieka, a może tylko dla spełnienia zamiaru, doskonałego ogrodu szczęśliwości i rozkoszy? Człowiek wskutek grzechu ową szczęśliwość utracił, ale instynktownie pragnął do niej powrócić. Ręką swą ujarzmił przyrodę dziką i groźną, ale od złych ludzi oraz ich niegodziwych poczynań chronił się wśród świata natury rządzonej jednak rozumnymi i sprawiedliwymi prawami, według których po nocy następował dzień, po zimie wiosna, potem lato, jesień. Po niej była znów zima, lecz po niej nadchodził powrót wiosny. Cykliczny bieg dziejów był doskonalszy niż linearny bieg życia człowieka. W nim człowiek utrapiony i zmęczony życiem szukał ukojenia” ...¹

Mottem dla radzyńskiego ogrodu jest symboliczna scena na zwieńczeniu ryzalitu ogrodowego pałacu przedstawiająca rodzącą się po zimie wiosnę ze słońcem (po lewej stronie), lato – doskonałe, dojrzałe i radosne (w centralnej części), oraz jesień (po prawej) pełną owoców i kwiatów. Po niej następuje zima, której nadejście obwieszcza drzewo targane wiatrem. Całość zwieńczają dwa putta trzymające wieniec laurowy – symbol zwycięstwa.

Ale radzyński ogród to nie tylko idylliczna wyspa, w której czas dyktuje przyroda. To znacznie więcej. To także idylliczna szczęśliwa, prawa, mądra i dumna ojczyzna – Polska.

---

¹ Ogrody jako miejsca szczęśliwe. Jan Pelc. Str. 12. Barok Historia, Literatura, Sztuka. Półrocznik IV/1(7)1997.

Kształt głównego salonu ogrodowego jest wyraźnie inspirowany ogrodem w Großsedlitz, który jest nie tylko uznawany za najpiękniejszy przykład francuskiej sztuki tworzenia ogrodów w Saksonii, ale przede wszystkim to miejsce, w którym wręczano polski Order Orła Białego.

Order ustanowił król August II Mocny 1 listopada 1705 na tykocińskim zamku, w 1727 roku w saksońskim ogrodzie po raz pierwszy zorganizowano święto związane z jego nadaniem. Później organizowano takie uroczystości jeszcze 12 razy.

Order wręczano przed dolną oranżerią, przed którą rozciągał się salon, który był inspiracją dla radzyńskiego założenia.

Großsedlitz. Parter przed dolną oranżerią. www.sumflower66.eu

Ogród radzyński to symbol głębokiego patriotyzmu Rodziny Potockich.

Obydwaj synowie Marianny i Eustachego Potockich Ignacy Potocki i Stanisław Kostka Potocki byli bowiem kluczowymi postaciami przy tworzeniu Konstytucji 3 Maja.

Autor:

mgr inż. arch. kraj. Dorota Pape